

ИНТЕГРИСАНЕ VS. НЕИНТЕГРИСАНЕ РЕВИЗОРСКЕ ФИРМЕ

INTEGRATED VS. NON-INTEGRATED AUDIT FIRMS

Кристина Мијић¹

Универзитет у Новом Саду, Економски факултет, Суботица, Србија

Дејан Јакшић²

Универзитет у Новом Саду, Економски факултет, Суботица, Србија

Наташа Спахић³

Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет,
Нови Сад, Србија

Сажетак: У раду је спроведена компаративна анализа перформанси ревизијских фирми са становишта њихове повезаности у међународне ревизорске мреже. Перформансе пословања анализиране су са аспекта тржишног учешћа, величине и профитабилности. Резултати истраживања указују да ревизорске фирме које су чланице међународних мрежа имају доминантан положај на ревизорском тржишту Републике Србије, који је праћен већим пословним приходом и већим бројем запослених, али да је профитабилност ових предузећа испод просечног нивоа.

Кључне речи: интегрисане ревизорске фирме, неинтегрисане ревизорске фирме, пословни приход, нето резултат, број запослених, профитна маржа.

Abstract: This paper presents a comparative analysis of the performance of audit firms from the perspective of their connection with the international audit networks. Audit firm's performance was analyzed in terms of market share, its size and profitability. The results suggest that audit firms that are members of international networks have a dominant position on the audit market of the Republic of Serbia, measured by operating income and a number of employees, but the profitability of these companies was below average.

Keywords: integrated audit firms, non-integrated audit firms, performance, operating income, net earnings, number of employees, profit margin.

УВОД

Тржиште ревизијских услуга у Републици Србији први пут је законски регулисано 1996. године. Развој професије ревизије и ревизијског тржишта је од тада праћен константним порастом броја предузећа која се оснивају и региструју за пружање услуга ревизије. Иако се тржиште ревизијских услуга у Републици Србији карактерише као релативно младо, према подацима Коморе

¹ mijick@ef.uns.ac.rs

² jaksicd@ef.uns.ac.rs

³ natasa.spahic@dmi.uns.ac.rs

овлашћених ревизора тренутно послују 64 ревизорске фирме. На тржишту ревизорских услуга у Републици Србији присутна је ценовна конкуренција између релативно значајног броја ревизорских фирми које се „боре“ за клијенте ревизије у условима смањења броја потенцијалних клијената ревизије. Поред ревизијских фирми послују искључиво на националном тржишту, у Републици Србији послује и одређени број фирми које су чланице међународне мреже ревизорских фирми. Интегрисане ревизорске фирме, као чланице међународне мреже ревизорских фирми, имају потенцијалну предност на тржишту ревизијских услуга у односу на неинтегрисане ревизорске фирме, које послују и имају искуство само на територији наше земље. Потенцијална предност од пословања у оквиру глобалног тржишта ревизорских услуга огледа се пре свега у већем капацитету у погледу знања, технологије, искуства на различитим тржиштима и специфичним ангажманима, дугогодишњој традицији и репутацији (опширније видети: Sinkin, Putney, 2007).

У раду ће бити истражен однос у перформансама пословања ревизорских фирми у Републици Србији са аспекта њихове повезаности на глобалном тржишту ревизорских услуга. У складу са тиме, све ревизорске фирме су подељене у две групе: интегрисане ревизорске фирме, које су чланице неке међународне ревизорске мреже и неинтегрисане ревизорске фирме, које самостално послују на тржишту ревизорских услуга у нашој земљи. Перформансе пословања праћене су на основу висине пословног прихода (као показатеља тржишног учешћа), броја запослених (као показатеља величине фирме) и профитабилности (као показатеља зарађивачке моћи). Циљ рада јесте да се истражи да ли ревизорске фирме које су повезане са другим ревизорским фирмама имају боље перформансе у односу на неинтегрисане ревизорске фирме и да се сагледају промене у перформансама пословања у периоду 2011-2013. година. За потребу истраживања коришћени су јавно доступни подаци из регистра друштва за ревизију који води Комора овлашћених ревизора и подаци из финансијских извештаја ревизорских фирми доступних са сајта Агенције привредних регистра.

1. РЕВИЗОРСКЕ ФИРМЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ СА АСПЕКТА МЕЂУНАРОДНЕ ПОВЕЗАНОСТИ

Према подацима из регистра друштва за ревизију (Комора овлашћених ревизора) тренутно послује 64 ревизорске фирме у Републици Србији. Поред тзв. „Велике четворке“ коју чине PricewaterhouseCoopers, Ernest&Young, KPMG i Deloitte, у

Републици Србији послује још 13 ревизорских фирми које су интегрисане у међународну мрежу ревизорских фирми. Распоред ревизорских фирми у периоду од 2011. до 2014. године са аспекта чланства у међународним мрежама ревизорских фирми приказана је у следећој табели.

Табела 1.: Кретање ревизорских фирми са аспекта припадности међународним ревизорским мрежама у периоду од 2011-2014.год.

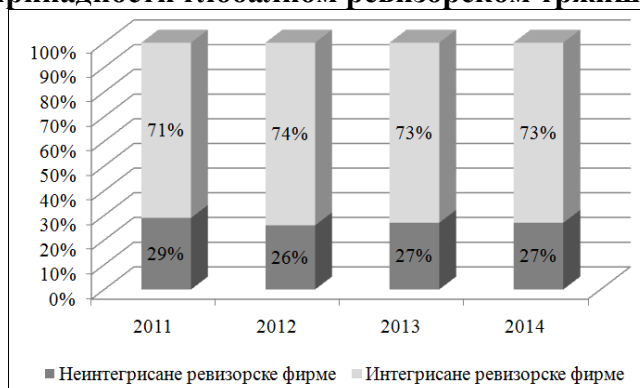
Ревизорске фирме	2011	2012	2013	2014	Индекс (2012/2011)	Индекс (2013/2012)	Индекс (2014/2013)
Неинтегрисане	36	42	44	47	1,17	1,05	1,07
Интегрисане	15	15	16	17	1,00	1,07	1,06
Укупно	51	57	60	64	1,12	1,05	1,07

извор: Калкулација аутора

У току посматраног периода пораст укупног броја ревизорских фирми праћен је порастом броја и неинтегрисаних и интегрисаних ревизорских фирми. Укупан број ревизорских фирми се у периоду од 2011. до 2014. године повећао за 25%. Повећање броја интегрисаних ревизорских фирми је нешто спорије у односу на неинтегрисане ревизорске фирме. На следећем приказу представљена је структура укупног броја ревизорских фирми.

Од укупног броја ревизорских фирми у 2013. и 2014. години чак 73% су неинтегрисане домаће ревизорске фирме. Структура укупног броја ревизорских фирми посматрана са аспекта поделе ревизорских фирми на неинтегрисане и интегрисане, у посматраном периоду се помера у корист неинтегрисаних ревизорских фирми, али без значајног пораста (са 71% у 2011. години на 73% у 2014. години).

График 1.: Структура ревизорских фирми са аспекта припадности глобалном ревизорском тржишту

извор: Израда аутора

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА ПЕРФОРМАНСИ ПОСЛОВАЊА РЕВИЗОРСКИХ ФИРМИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Истраживање перформанси пословања ревизорских фирми у Републици Србији спроведено је са циљем испитивања да ли ревизорске фирме које су чланице међународних ревизорских мрежа остварују боље перформансе пословања на ревизорском тржишту у односу на неинтегрисане ревизорске фирме. За потребу истраживања, формиране су две групе ревизорских фирми:

- неинтегрисане ревизорске фирме,
- интегрисане ревизорске фирме које су чланица међународне ревизорске мреже.

Истраживањем су обухваћене ревизорске фирме које су пословале у све три посматране године (2011-2013). То даје укупно 33 ревизорске фирме које нису повезане са страним ревизорским фирмама, и 15 фирми које имају неки вид аранжмана пословног или власничког повезивања у форми међународних ревизорских мрежа.

Перформансе пословања ревизорских фирми могу се мерити на основу различитих података садржаних у финансијским извештајима (опширније видети: Јакшић, Мијић, Андрић, 2012; Мијић, Пасула, Рупић, 2013; Мијић, Јакшић, Вуковић, 2014). Перформансе пословања неинтегрисаних и интегрисаних ревизорских фирми посматране су са аспекта:

- тржишног учешћа и величине ревизорске фирме и
- профитабилности.

Тржишно учешће ревизорских фирми мерено је на основу висине пословног прихода, а величина ревизорске фирме је изражена кроз број запослених. Профитабилност ревизорских фирми анализирана је на основу висине нето резултата и профитне марже. У наставку рада презентовани су и интерпретирани резултати истраживања.

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА ПЕРФОРМАНСИ НЕИНТЕГРИСАНИХ И ИНТЕГРИСАНИХ РЕВИЗОРСКИХ ФИРМИ

3.1 Анализа тржишног учешћа и величине ревизорских фирми

Ревизорске фирме остварују пословни приход по основу пружања ревизорских и неревизорских услуга. Висини пословног прихода у директној је вези са обимом и ценом услуга које пружају

ревизорске фирме. Према томе, висина пословног прихода представља индикатор тржишног учешћа ревизорске фирме на ревизорском тржишту. У наредној табели приказани су подаци о оствареном пословном приходу неинтегрисаних и интегрисаних ревизорских фирми у Републици Србији у периоду од 2011. до 2013. године.

Табела 2.: Пословни приход ревизорских фирми у Републици Србији у периоду 2011-2013. година

у хиљадама динара

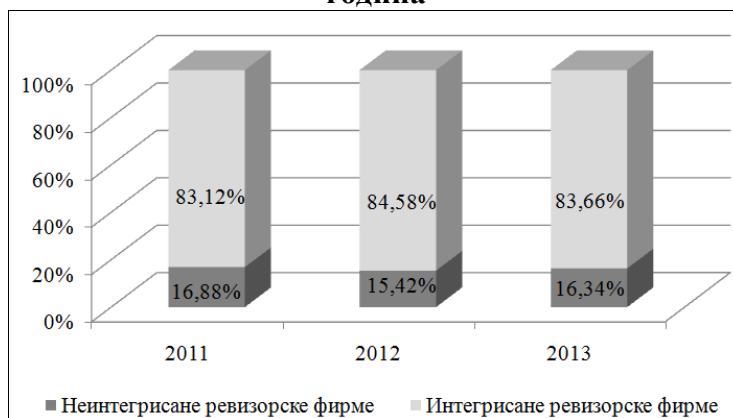
Пословни приход	2011		2012		2013	
	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме
Минимум	46	4.263	1.036	15.412	1.606	15.809
Максимум	116.138	862.550	101.259	1.028.959	97.641	1.157.055
Укупно	739.279	3.641.004	787.307	4.319.430	815.956	4.176.857
Прос. вредност	22.402	242.733	23.857	287.962	24.725	278.457
Станд. девијација	26.809	308.624	25.034	377.397	23.326	377.207

Извор: Калкулација аутора

На основу дескриптивне анализе података о висини пословних прихода може се уочити да ревизорске фирме које су повезане у међународне мреже остварују знатно већи просечан пословни приход у односу на неинтегрисане ревизорске фирме. Тако је у 2013. години просечан пословни приход интегрисаних ревизорских фирми износио је 278.457 хиљада динара, док је неинтегрисана ревизорска фирма у просеку остварила 24.725 хиљаде динара пословног прихода.

Посматрајући структуру пословног прихода, уочавају се значајне диспропорције у његовој расподели између интегрисаних и неинтегрисаних ревизорских фирми у Републици Србији. Наиме, интегрисане ревизорске фирме, које обухватају испод 30% од укупног броја ревизорских фирми, остварују нешто изнад 83% од укупног пословног прихода ревизорских фирми у Републици Србији у периоду 2011-2013. године.

График 2.: Структура пословног прихода у периоду 2011-2013. година

Извор: Израда аутора

Промене у висини пословног прихода које остварују неинтегрисане и интегрисане ревизорске фирме приказане су у наредној табели.

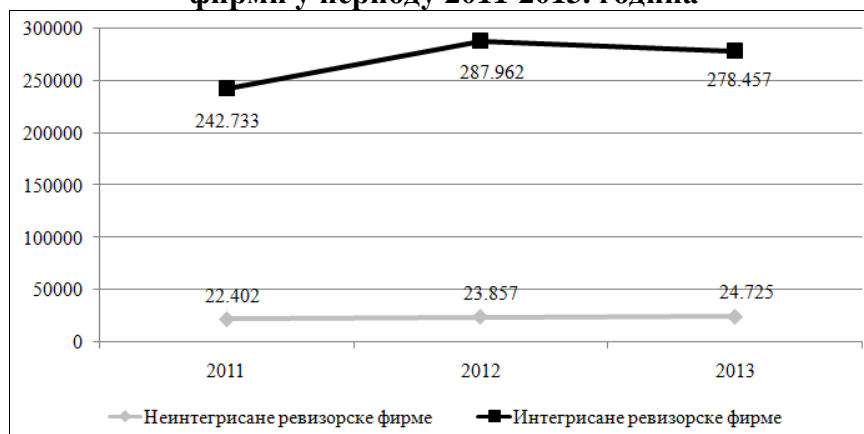
У току посматраног периода приметно је да неинтегрисане ревизорске фирме остварују константан раст пословних прихода. У 2012. години пословни приход неинтегрисаних ревизорских фирми је за 6% већи у односу на 2011. годину, док пораст у 2013. години износи 4%. Са друге стране, интегрисане ревизорске фирме у 2012. години остварују раст пословног прихода за 19%, а затим у 2013. пословни приход има негативну тенденцију. И поред пада пословног прихода у 2013. години за 2% у односу на претходан период, посматрајући целокупан период интегрисане ревизорске фирме остварују значајан пораст пословних прихода који износи 15%, за разлику од неинтегрисаних ревизорских фирми које остварују укупан раст пословних прихода од 10%.

Табела 3.: Промене у висини пословног прихода у периоду 2011-2013. година

Врста ревизорске фирме	2011	2012	2013	Индекс (3/2)	Индекс (4/3)	Базни индекс (4/2)
1	2	3	4	5	6	7
Неинтегрисане ревизорске фирме	739.279	787.307	815.956	1,06	1,04	1,10
Интегрисане ревизорске фирме	3.641.004	4.319.430	417.6857	1,19	0,97	1,15
Укупно	4.380.283	5.106.737	4.992.813	1,17	0,98	1,14

извор: Калкулација аутора

График 3.: Тренд просечног пословног прихода ревизорских фирми у периоду 2011-2013. година

Извор: Израда аутора

Високо тржишно учешће имплицира већи обим ревизијских ангажмана што захтева и ангажовање већег броја запослених. У наредној табели представљени су подаци о броју запослених на нивоу неинтегрисаних и интегрисаних ревизорских фирми.

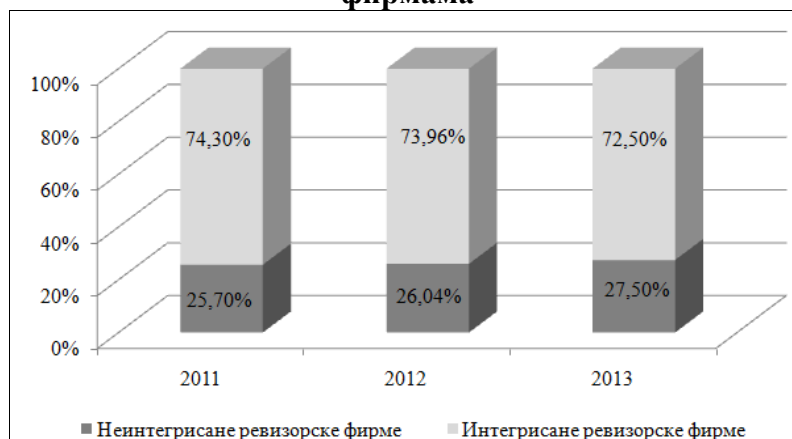
Табела 4.: Број запослених неинтегрисаних и интегрисаних ревизорских фирми у периоду 2011-2013. година

Број запослених	2011		2012		2013	
	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме
Минимум	1	4	1	6	0	8
Максимум	42	151	33	150	33	169
Укупно	285	824	288	818	297	783
Прос. вред.	9	55	9	55	9	52
Станд. дев.	10	52	8	53	8	57

Извор: Калкулација аутора

На основу резултата дескриптивне статистике броја запослених у ревизорским фирмама, може се закључити да интегрисане ревизорске фирме запошљавају знатно више радника. Просечан број запослених у интегрисаној ревизорској фирми у 2013. години износи 52 радника, а у неинтегрисаној ревизорској фирми девет. У 2013. години од укупног броја запослених 72,50% радника је било запослено у ревизорским фирмама које су чланице глобалног тржишта ревизије. Структура броја запослених, померена ка интегрисаним ревизорским фирмама, у складу са чињеницом да ове ревизорске фирме имају веће тржишно учешће у Републици Србији.

График 4.: Структура укупног броја запослених у ревизорским фирмама

Извор: Израда аутора

У наредној табели и приказу представљен је тренд промене укупног и просечног броја запослених на нивоу неинтегрисаних и интегрисаних ревизорских фирми.

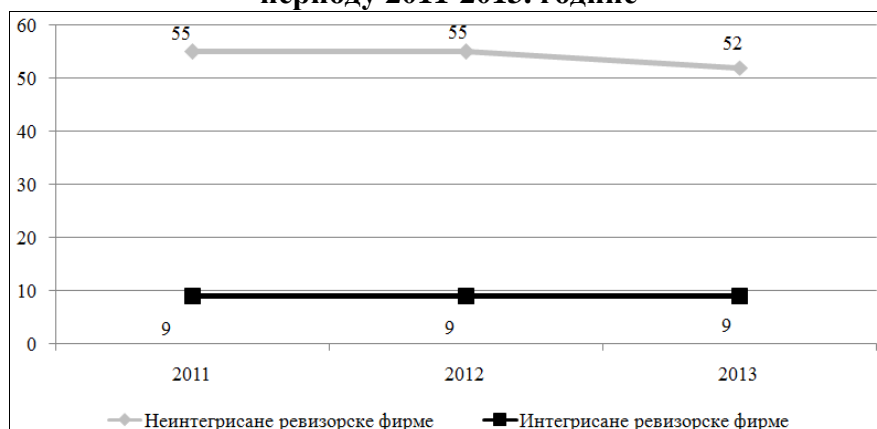
Табела 5.: Кретање броја запослених у ревизорским фирмама

Број запослених	2011	2012	2013	Ланчани индекс (3/2)	Ланчани индекс (4/3)	Базни индекс (4/2)
1	2	3	4	5	6	7
Неинтегрисане ревизорске фирме	285	288	297	1,01	1,03	1,04
Интегрисане ревизорске фирме	824	818	783	0,99	0,96	0,95
Укупно	1.109	1.106	1.080	1,00	0,98	0,97

Извор: Калкулација аутора

Анализа кретања броја запослених указује да се број запослених на нивоу неинтегрисаних ревизорских фирми повећао за 4% у 2013. години у односу на 2011. годину. Са друге стране број укупно запослених на нивоу интегрисаних ревизорских фирми бележи негативан тренд у посматраном периоду. У 2013. години укупан број запослених на нивоу интегрисаних ревизорских фирми је за 5% мањи у односу на 2011. годину.

График 5.: Промене просечног броја запослених неинтегрисаних и интегрисаних ревизорских фирми у Републици Србији у периоду 2011-2013. године

Извор: Израда аутора

3.2. Анализа профитабилности

Нето резултат пословања представља апсолутни показатељ успешности пословања ревизорских фирми. У наредној табели приказани су подаци о оствареном нето резултату ревизорских фирми у Републици Србији у периоду 2011-2013. година.

Табела 6.: Нето резултат неинтегрисаних и интегрисаних ревизорских фирми у периоду 2011-2013. година

у хиљадама динара

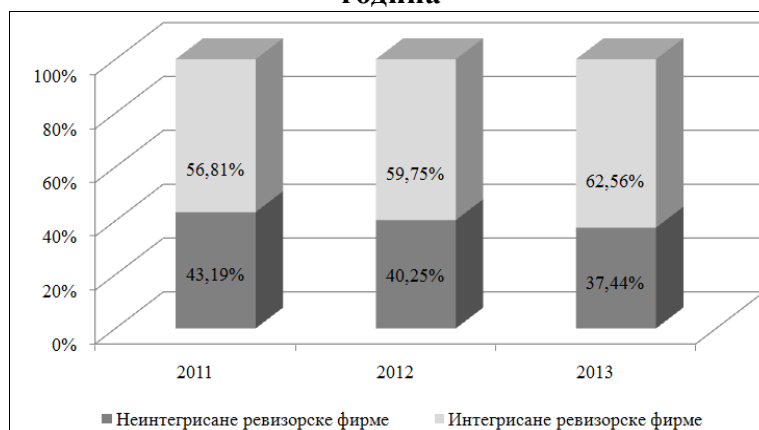
Нето резултат	2011		2012		2013	
	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме	Неинтегрисане фирме	Интегрисане фирме
Минимум	-4.846	-3.705	-10.561	-924	-1.294	-1.825
Максимум	20.465	29.932	27.840	31.141	20.749	30.532
Укупно	119.868	157.655	105.318	156.365	104.471	174.602
Прос. вред.	3.632	10.510	3.191	10.424.33	3.165	11.640
Станд. дев.	5.487	10.127	6.287	9.946	5.031	11.004

Извор: Калкулација аутора

Анализа оствареног нето резултата указује да обе групе ревизорских фирми, и неинтегрисане и интегрисане ревизорске фирме, у просеку остварују позитиван нето резултат пословања, односно нето добитак. У 2013. години просечан нето добитак неинтегрисане ревизорске фирме износи 3.165 хиљада динара, док ревизорске фирме које су чланице ревизорским мрежа остварују три

пута већи просечан нето добитак. Посматрајући структуру укупног нето резултата, уочава се да интегрисане ревизорске фирме бележе тренд раста учешћа у укупном нето резултату са 56,81% у 2011. години на 62,56% у 2013. години.

График 6.: Структура нето резултата у периоду 2011-2013. година

Извор: Израда аутора

У наредној табели приказан је тренд промене укупног нето резултата у периоду 2011-2013. године.

Табела 7.: Промене у висини нето резултата у периоду 2011-2013. година

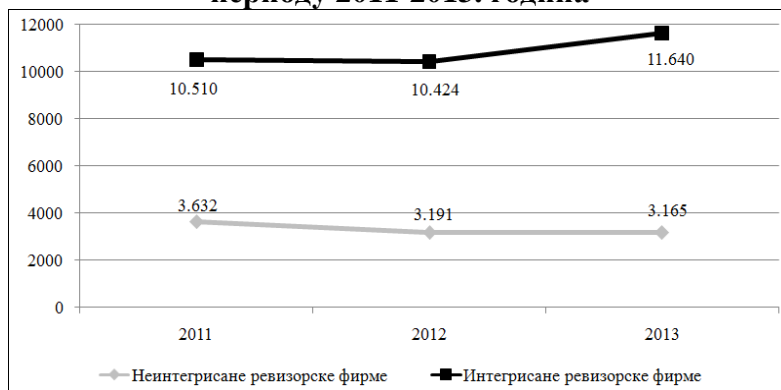
Укупан нето резултат	2011	2012	2013	Ланчани индекс (3/2)	Ланчани индекс (5/3)	Базни индекс (5/2)
1	2	3	5	4	6	7
Неинтегрисане ревизорске фирме	119.868	105.318	104.471	0,88	0,99	0,87
Интегрисане ревизорске фирме	157.655	156.365	174.602	0,99	1,12	1,11
Укупно	277.523	261.683	279.073	0,94	1,07	1,01

Извор: Калкулација аутора

Укупан нето резултат неинтегрисаних ревизорских фирми бележи негативан тренд у периоду 2011-2013. година. Укупан нето резултат ових фирми остварен у 2013. години је за 13% мањи од нето добитка оствареног у 2011. години. Са друге стране укупан нето добитак интегрисаних ревизорских фирми у 2013. години бележи позитиван тренд за чак 11% у односу на 2011. годину. Тренд

кретања просечног нето резултата представљен је на наредном приказу.

График 7.: Тренд просечног нето резултата ревизорских фирми у периоду 2011-2013. година

Извор: Израда аутора

Анализа профитабилности на основу апсолутног износа нето резултата не представља довољан извор за доношење адекватних оцена профитабилности ревизорских фирми. Да би се сагледало да ли интегрисане ревизорске фирме, иако остварују већи просечан нето добитак, имају и бољу оцену профитабилности, потребно је сагледати и профитну маржу. Профитна маржа показује проценат оствареног нето добитка у односу на укупан пословни приход (Atrill, McLaney, 2011, стр. 228).

$$ПМ = НР / ПП \times 100$$

легенда:

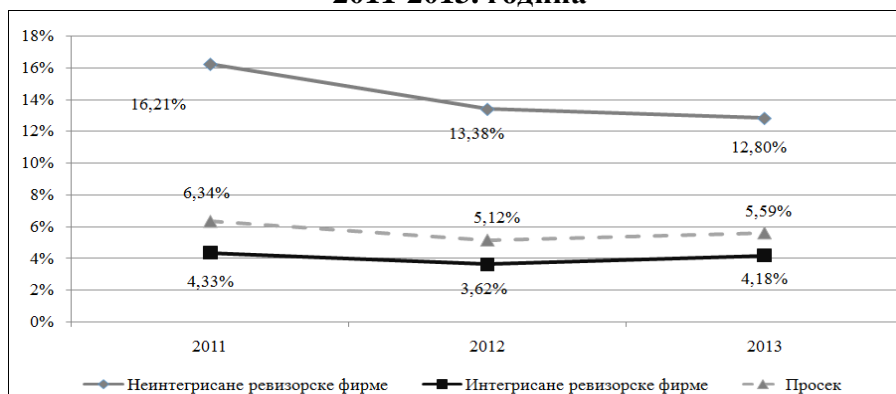
ПМ - Профитна маржа

НР - Нето резултат

ПП - Пословни приход

Резултати мерења профитне марже на нивоу група интегрисаних и неинтегрисаних ревизорских фирми, као и просечна профитна маржа на нивоу свих ревизорских фирми приказани су на следећем приказу.

График 8.: Профитна маржа ревизорских фирми у периоду 2011-2013. година

Извор: Израда аутора

На основу резултата профитне марже, може се закључити да интегрисане ревизорске фирме, иако имају доминантно тржишно учешће, не остварују бољу профитабилност. Профитна маржа интегрисаних ревизорских фирми у 2013. години износи 4,18%, што значи да свега 4,18% оствареног пословног прихода представља нето добитак. Са друге стране, неинтегрисане ревизорске фирме имају знатно бољи показатељ поврата у односу на остварен пословни приход. У 2013. години 12,80% пословног прихода неинтегрисане домаће ревизорске фирме задржавају кроз нето добитак.

ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања указују да ревизорске фирме које послују у оквиру међународних мрежа ревизорских фирми имају значајно боље перформансе на ревизорском тржишту у Републици Србији. То показује снажан утицај процеса глобализације на пословање ревизорских фирми у Србији. У складу са тим, све је више ревизорских фирми који се одлучују за неки вид повезивања са страним ревизорским фирмама јер у томе виде могућност за опстанак и даљи развој.

Интегрисане ревизорске фирме држе највећи део тржишта ревизијских услуга у Србији, а уз то и највећи број ревизора ради у овим фирмама. И поред тога, неинтегрисане ревизорске фирме имају боље показатеље профитабилности, али то може бити последица и неуређености тржишта ревизијских услуга. Висок ниво профитабилности неинтегрисаних ревизорских фирми може бити у наредном периоду угрожен као последица контроле квалитета тако да се и неинтегрисаним ревизорским фирмама све више као

оправдана намеће стратегија неког вида повезивања са страним ревизорским кућама. Кроз ово повезивање се стиче репутација и логистика ревизије (софтвери, методологија...), али постоји и одређена одговорност према мрежи са којом је дата ревизорска фирма повезана.

Са друге стране, ефекти стратегије повезивања са страним ревизорским фирмама зависе и од перцепције клијената ревизије, односно од значаја који они придају репутацији ревизорске фирме приликом избора ревизора.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агенција за привредне регистре. (2014). *Регистар привредних друштава*. преузето са сајта <http://www.apr.gov.rs> дана 09.10.2014. године.
2. Atrill, P., McLaney, E. (2011). *Financial Accounting for Decision Makers*. Prentice Hall, Harlow.
3. Sinkin, J., Putney, T. (2007). Mergers of Accounting Practices. *Today`sCPA*, 6, 20-24.
4. Jakšić, D., Mijić, K., Andrić, M. (2012). Analysis of Variations in the Performance of Audit Firms in the Republic of Serbia. *Economic Annals*, 193, 71-91.
5. Комора овлашћених ревизора. (2014). *Регистар друштва за ревизију*. преузето са сајта <http://www.kor.org> дана 02.10.2014. године.
6. Мијић, К., Јакшић, Д., Вуковић, Б. (2014). Концентрација тржишта ревизијских услуга у Републици Србији. *Економске теме*, 52(1), 117-130.
7. Мијић, К., Пасула, М., Рупић, Б. (2013). Истраживање перформанси сектора за пружање ревизорских услуга у Републици Србији. *Економски погледи*, 3, 101-114.

Рад је примљен: 24.10.2014.

Рад је прихваћен за штампање: 30.10.2014.